

Др Драгана РАДОЈИЧИЋ

ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ У ЦРНОЈ ГОРИ ЗА ВРИЈЕМЕ КРАЉА НИКОЛЕ

Разматрање положаја жене у средини каква је Црна Гора била за вријеме Краља Николе, представља деликатан и сложен проблем и могућност само маргиналног приступа одређеним сегментима из њеног живота, као и опасност да посебности и појединости буду изостављене.

Методолошки гледано, у овом разматрању не бисмо много добили наводећи ко и колико и из којих је области писао о жени, у овом периоду Црне Горе, као ни то које су области њеног живљења обухваћене. Чињеница је, да цјеловите студије интердисциплинарног карактера која би освијетлила жену у Црној Гори на географски и историјски промјенљивом простору XIX и почетка XX вијека немамо. При замисли овакве студије треба узети у обзир жену брда и приморја, трију религија и различитих друштвених статуса.

Дуготрајна истраживања, уз коришћење већ објављеног, те етнолошког, социолошког и лингвистичког метода и реално ослањање на традицију, без преносног система „са кољена на кољено”, дали би адекватну слику о жени у Црној Гори.

Ограничени постојећим, коришћењем разнородних примјера стварамо замку некомплетног и несистематског сагледавања положаја жене у Црној Гори за вријеме краља Николе.

Увод у покушај приче о положају жене у Црној Гори од 1860. г. до 1918. г. обиљежићемо народном пословицом „Човјек је глава, а жена трава”, а закључити народном „Добро је ће и жену послушати”. Између ове двије пословице слиједи прича омеђена као и вријеме географским положајем Црне Горе, њеним историјским преломима, друштвеним, социјалним и културним догађањима, временом и бременом једне личности, књаза, и краља Црне Горе и „таста Европе” Николе I Петровића Његоша.

За предуводни дио само у назнакама име Даринке Квекић личности из вандржавног времена краља Николе.

Даринка Петровић, жена књаза Данила, жена занимљивог породичног лука од херцеговачког поријекла њеног рода, преко херцеговачког приморја, те породичног богатства из Трста деветнаестог вијека, што и чини њено вријеме, до

црногорске кнегиње, носиоца и доносиоца европског манира и западног духа у свој дом и Црну Гору. Њена личност оставила је утицај на младалачки развој будућега краља, реформатора оног пола који тешко можемо назвати „њежни” већ вјековно трпећи у Црној Гори.

Спој западних и источних културних прожимања и укоријењени традиционални дух живљења, племенско-братственичка организација, религија и нова државна устројства, могућности образовања и живљења у бољим друштвеним и социјалним условима, за оне из истакнутих породица, прожимале су биће жене и у периоду од 1860. до 1918. године у Црној Гори. Њена спартанска постојаност, лирска душа, изузетна мудрост и интелигенција, магична мајчинска топлина, ратничка јачина, егзистенцијална вриједност, уткана је у све поре живљења. Она је епицентар и „биолошко средиште” породице, братства, племена и цјелокупног друштва.

Жена је жени утискивала и до суровости преносила кодекс живљења, чак и онда када би се све у њеној души побунило и усковитлало или у једној од старосних фаза претапало, па и тада вјековне норме остајале су непромијењене. Уважавајући стварност и суровост, била је, како стоји у поднаслову књижевног листа *Црногорка*, који је почео излазити у Црној Гори 10. јула 1871. године „Прилог *Црногорцу*, за забаву, књижевност и поуку”.

Књижевни лист „Црногорка” рођен је за вријеме Николе I, са задовољством и радошћу примили су га читаоци и шира јавност, а рођење женског дјетета у исто вријеме доживљавано је без весеља. Предодређена као „туђа вечера” или „туђа кост”, са којом је у свијести започињао њен животни пут од рода до дома, а не улазећи у оно што је на маргинама наших претпоставки и не давајући себи ни најмање право да анализирамо њену сагласност са успостављеним животним ставовима прихватајући помирљивост да то тако мора бити и да је Бог тако одредио, доживљавамо мајку, жену, сестру, носиоца задружних послова, ону која суди и често сурово пресуђује својој женској продужености – кћерки.

Носила је терет рада, крварења и тијела и срца са веома ријетким правом испољавања дубоких исконских осјећања, посебно бола за губитком. Њено величанство „срамота”, храњено у патријархалној свијести, поготово везано за женски пол, а и морални менталитет људи тога времена, имало је свеобухватно значење. Срамота је бити бездјетница, распуштеница, прељубница. Тешко жени без брата, удовици, сиротици и у отмици узетој. Вук Стефановић Караџић наводи: „била би срамота ако би нарицала за мужем, а још већа ако би вјереница нарицала за својим вјереником из истог разлога из кога се каже „С опроштењем” кад човјек помене своју жену”.

Једина категорија њеног економског ослонаца била је њена опрема, тако свједочи члан 966. ОИЗ-а за Књижевну Црну Гору.

Као што је познато, за име Валтазара Богишића везано је и систематско проучавање традиционалне породице из периода краља Николе. Овдје нећемо улазити у сву комплексност његовог сагледавања породице, чињеница је да нас оно историјски обавезује. У Богишићево вријеме почела је трансформација традиционалне-патријархалне породице у савременији облик и стварање градских породица и измијењенијег положаја жене у новонасталим околностима живљења.

У периоду стварања и оживљавања Богишићевог ОИЗ-а породица је представљала основу традиционалног друштва у Црној Гори. У времену развоја друштва које се ствара за владавине краља Николе, породично и брачно стање биће једним својим дијелом изван братственичке структуре и организације.

У наведеном друштву функционисала је задружна породица са својом организацијом и специфичностима, а она је била исходиште за доцније облике породице, била је исто што и „задружно друштво”. Заправо суштинске разлике нема између инокоштине и задружне куће. То се огледа у свим битним питањима, насљеђу, правим и дужностима и, што је евидентно, и код положаја жене. Њене дужности и обавезе у породици и друштву су облици специфичности живљења оног времена, зато ставови о овоме, уз дозу субјективности, су посматрачки, а не афирмативни или негативни.

Бројне функције је савладала жена. Прва и пресудна биолошка, која се јасно огледа кроз свадбени ритуал као поступак потчињавања жене, морално-васпитна и образовна, не једнако примјењљива према сину и кћерки (примјери) затим религиозна, емотивна те функција задовољавања полног нагона која се у суштини подударала са биолошком. Уза све наведено, она није имала право на економску самосталност.

Мајка је била епос заједнице, морална дужност и њено право били су и подстрекивање на освету, те у овим оквирима посматрамо и њену неодвојивност, готово патолошку према сину, отуда и њена улога у крвној освети.

Из свих њених функција и обавеза, произлазила је и њена уважавајућа од мужа, братства и цјелокупног друштва, драгоцјена и незамјенљива улога. Строго се водило рачуна о чувању њене части, коју је мушкарац био дужан бранити. У породичној хијерархији њена позиција је чврсто стајала на другом мјесту, одмах иза мужевљеве. „Памет кућом влада”, а она је исувише добро познавала законе живљења, у њима налазећи своје мјесто. (Пјесма „Црногорки”, *Црногорка* бр. 1 Цетиње, 10. јула 1871. г.)

Друштвени и културни миље Црне Горе за вријеме краља Николе се мијењао поготово у срединама урбаног карактера. Видно се одвијала и њена афирмација и еманципација, могућност образовања и школовања (па и ван Црне Горе), што су реформаторски моменти у њеном животном путу од исконске патријархалности ка утканом државности. Дипломатске везе Црне Горе биле су уско и нео-

двојиво везане за књегињице (отварање школа за дјевојке и друштвени живот жена из владајућег слоја).

Прилог наговјештају нових кретања у односу према положају женскиња дао је Штруве: „Само лажна слобода могла је искључити половину човјечанства”, члан је штампан у подлистку Црногорца (бр. 43. од 18 XI 1872. године). А. М. Јевросимова је 1889. г. у Петрограду одржала реферат о Имовинском законуку и критиковала, неке чланове, а посебно оне о праву жене, пренио је „Глас Црногорца” у бр. 8 за исту годину.

„Обједа” (клевета) је дјевојку остављала без изгледа на удају, тежина тога чина је довољно јасна када се зна да је законом санкционисана (види ОИЗ), штитећи жену.

„Паметна жена кућом влада”, „Бог јој дао да ради”, „Кучка нек лаје, жена нек ћути”, „Удри жену и змију по глави”, „Жена кућу држи”.

„Добро је ће и жену послушати”.

Кроз народне изреке, када би их по областима карактеристичним за поједине ситуације из живота жене у патријархалном друштву, какво је посматрано, систематизовали сва прича била би испричана, без закључивања и изрицања пресуда.

Одшкринута врата женине еманципације за вријеме Николине државности у Црној Гори отварао су се захваљујући опште историјским и друштвеним промјенама све више, а патријархална супстанца постоји и данас.